

Gården

Forårsnummer

2021

Nr. 91

For ikke så mange år siden var der adskillige fungerende gårde i Støvring by, her Dodensiggård på Kærvej. Nu er der bygget lejligheder, Kastanjeparken, på stedet

Nye Tidender om gamle Emner

Medlemsblad for "Lokalhistorisk Arkiv for den tidligere Støvring Kommune", der dækker Veggerby, Øster Hornum, Sønderup, Suldrup, Aarestrup, Gravlev, Sørup og Buderup Sogne.

Arkivet passer på Historien.

Arkivet er beliggende på Øster Hornum Skole/Børneunivers.

Indhold

Indholdsfortegnelse og meddelelser	side 2
Byrsted Andelsmejeri – 1926 til 1968	side 3
Jens Knudsen fra Sørup	side 14
Veggerby Fællesmekanisering	side 21
Dannebrog 1920 – og nytten af Arkiv.dk	side 27
Forening og Arkiv	side 28

Fotos fra dette nummer af Hanen

Fotos fra dette nummer af Hanen kan af medlemmer med medlems-login ses under menu-punktet ”Hanen” på Arkivets hjemmeside. Login kan bestilles ved henvendelse til redaktøren.

Fra Himmerland og Kjær Herred 2020

Årets udgave indeholder som sædvanligt en række interessante artikler, spredt i tid og lokalitet. Fra vores område en enkelt artikel, nemlig Lars Kjærgaards artikel om den problematiske opstart af valgmenigheden i Støvring. Artiklen fokuserer på udmøntningen af kultusminister I. C. Christensens kirkelove. Her om nogle detaljer, der voldte besværligheder og udsatte valgmenighedens start. Godt arbejde, men forfatteren går helt galt i byen, da det kommer til overgangen fra valgmenighed til frimenighed i 1915 – her kunne han have søgt råd hos nogen, der ved besked – fx Lokalhistorisk Arkiv.

Bogsamlingen og film

Arkivets forholdsvis store bibliotek er nu blevet registreret på Arkiv.dk, så det kan ses, hvilke bøger, vi har. For langt de fleste bøgers vedkommende er indholdsfortegnelsen registreret, så man ved simpel søgning også kan få indblik i, hvor i litteraturen, der kan findes tilgængeligt materiale om lokalhistoriske forhold. På samme vis er Arkivets samling af lokalhistoriske film registreret på Arkiv.dk

Arkivet og Covid-19

Arkivet overholder naturligvis de til enhver tid gældende vejledninger for at undgå smitte med Covid-19. Håndsprit og afstand er en selvfølge – det samme er kaffe på kanden og tid til en god snak.

Aftale med Støvring Museumsforening

Der er nu indgået en gensidigt forpligtende aftale mellem Støvring Museumsforening og Lokalhistorisk Arkiv om gensidig udveksling af kopier af fotos og arkivalier, således at begges samlinger gøres tilgængelige for det størst mulige publikum.

Generalforsamling 2021 UDSÆTTES

Arkivets love fastslår, at den årlige generalforsamling skal finde sted ”ultimo marts”. Trods det har bestyrelsen vedtaget, at på baggrund af den stadigt uafklarede situation om Covid-19, UDSÆTTES årets generalforsamling.

Når det, ud fra myndighedernes anbefalinger, vurderes forsvarligt, vil der blive indkaldt til generalforsamling på Arkivets hjemmeside, ved udsendelse af nyhedsbrev og ved annoncering i Midthimmerlands Folkeblad.

Byrsted Andelsmejeri – 1926 til 1968

På grund af øget import af billigt korn fra først og fremmest USA faldt kornpriserne på verdensmarkedet drastisk i løbet af 1870'erne. Det medførte, at dansk landbrug løb ind i en krise, som man kun ved en omlægning af produktionen kunne komme ud af, for det kunne ikke lade sig gøre at konkurrere med priserne på det importerede korn, hvorimod man så muligheder for at producere animalske produkter til eksport. Her var det først og fremmest eksporten af smør til England, man rettede blikket mod. Den hidtidige produktion af smør havde foregået dels på hjemmebasis, dels på mindre mejerier på herregårdene. Hverken kvaliteten eller mængden af det producerede kunne tilfredsstille det engelske marked, så der måtte nye produktionsmåder på banen, og her var det, tanken om andelsmejerier opstod med rygstød i højskolebevægelsen og den heraf følgende selvbevidsthed i landbefolkningen.

Det første andelsmejeri blev bygget i Hjedding i Vestjylland i 1882. Idéen spredtes som en sand "mejerifeber" over det meste af landet i de følgende få år, så i 1890 var der bygget 800 andelsmejerier. I vores område blev Elinelund i Støvring bygget i 1888, Suldrups Stenshøj i 1890 og Øster Hornum Andelsmejeri i 1892. I 1909 fulgte Aarestrup efter. Som næste bølge af nydannede mejerier fik Byrsted sit mejeri i 1926, Sønderup sit i 1931 og endelig som det sidste i Kirketerp i 1935. Denne struktur holdt til slutningen af 1960'erne, hvorefter det gik rask tilbage, idet mejerierne i Byrsted, Kirketerp og Aarestrup lukkede 1967, Stenshøj i 1972, Sønderup i 1974, Øster Hornum ved udgangen af 1979, mens Elinelund først bukkede under 1985. Hermed var en 100-årig epoke slut i vores område. Denne artikel handler om Byrsted Andelsmejeri og er skrevet af Niels Nørgaard Nielsen på basis af Arkivets fotos og arkivalier.

Øster Hornum Andelsmejeri, oprettet 1892

Fra 1892 havde langt de fleste landbrugere fra Byrsted-området leveret mælk til Øster Hornum Andelsmejeri, mens et mindre antal, de der lå tættest på Suldrup, havde leveret til Stenshøj. Snakken om eget mejeri i Byrsted havde gået længe. Grunden til ønsket om eget mejeri var ikke utilfredshed med Øster Hornum Andelsmejeri, men at transporten af mælk til og fra Øster Hornum navnlig om vinteren kunne være meget besværlig og langsommelig. I 1926 tog en

gruppe initiativrige folk sagen i egen hånd og indkaldte til en stiftende generalforsamling i det, der skulle blive til Byrsted Andelsmejeri. Den stiftende generalforsamling fandt sted i Byrsted Forsamlingshus 16. marts 1926. Her blev selskabets love vedtaget efter grundig debat på baggrund af standardvedtægter for andelsmejerier.

Der blev taget stilling til hvem, der kunne være medlem, at hvert medlem havde én stemme, og at generalforsamlingen var øverste myndighed. Der var anvisning på, hvor mælken skulle stilles før afhentning, at hjemmesalg var forbudt, at mælken skulle afkøles straks efter malkning, at foder, der gav afsmag, var forbudt, at mælken ikke måtte fortyndes med vand og så videre, stort som småt. I det hele taget blev der taget stilling til alle tænkelige forhold, der kunne komme til diskussion. Lovene må have været godt gennemtænkt, for de ses først gennemgribende revideret i 1941, og da kun mere i form end i indhold.

Tegningslisten til foreningen omfattede ”samtlige beboere i Byrsted og omegn” med i alt 381 køer fordelt på de 53 andelshavere. Til formand valgtes Kristian Pedersen ”Ny Østergård” og som kasserer Niels Andersen ”Holmgård”. Bestyrelsen, der også blev udnævnt til byggeudvalg, bestod yderligere af Marinus Gregersen fra Byrsted, N. H. Sigsgaard ”Kalstrup Mølle” og Kristen Nørsgaard fra Byrsted.

Allerede 23. marts afholdtes en ekstraordinær generalforsamling, der igen afholdtes i Byrsted Forsamlingshus. Emnet var mejeriets placering. Hvis folk fra Bradsted ville være med og ikke længere levere til Stenshøj i Suldrup, kunne mejeriet placeres midtvejs mellem Byrsted og Bradsted. Hvis de ikke ville, skulle mejeriet ligge i Byrsted. Efterfølgende viste det sig, at Bradsted-folkene ikke ville være med, og dermed var sagen afgjort. Samtidig med oprettelsen af mejeriet blev Pandum Hovedgård udstykket, og her opstod der en del landbrug, som straks meldte sig som andelshavere.

På de hurtigt efterfølgende bestyrelsesmøder blev der taget stilling til låntagning, køb af byggegrund, henvendelse til en arkitekt til at forestå byggeriet, hvem der skulle bore efter vand, og hvordan kørsel med sand og grus skulle organiseres. Der skulle indkøbes centrifuge, smørkærne med videre samt en dampmaskine til at trække det hele. Driftsperioden sættes til 15 år, i hvilken periode alle lån skulle være indfriet, og en ny tiårsperiode kunne begynde. Endelig blev det vedtaget at søge ansat en bestyrer pr. 1. november og at anskaffe tre mejerivogne, samt at Aage Andersen skulle tage sig af malerarbejdet. Sluttelig blev det vedtaget at antage Hans Christian Thomsen fra St. Restrup Andelsmejeri som mejeribestyrer.

Hans Christian Thomsen ved sin ansættelse i Byrsted

Hans Christian Thomsen var født 11. august 1895 i Nr. Snede og havde afgangsbetegnelse dateret 27. maj 1922 fra Ladelund Landbrugs- og Mælkeskole ved Bryrup med topkarakterer. Hans eksamensresultat var 125 2/3 point ud af 128 mulige, hvor det mindst krævede for at bestå var 64 point. Inden mejeristuddannelsen havde Thomsen været ansat på forskellige mejerier fra 17-årsalderen og desuden været på Vallekilde Højskole vinteren 1917 – 1918.

Af de forskellige mejerier må særligt bemærkes, at han i en periode efter skoleopholdet havde været ansat i ”Mælkekompaniet Reykjavik”, hvor han var ansat fra 1922 til sommeren 1924. Bestyrelsen her skrev i en anbefaling om ham: ”Vi beklager meget at måtte give afkald på hr. Thomsens medarbejderskab, da han har været os en meget nyttig mand. Her på Island er vanskelighederne ved en virksomhed som vor større og mere forskelligartede end de fleste andre steder. Men hr.

Thomsen har fuldt ud vist sig at være på højde med de vanskelige forhold og har vist sig som en intelligent og pålidelig driftsleder, der nu ved sin afrejse kan se tilbage på de betydelige resultater, han har nået ved et overordentligt godt organisatorisk arbejde. At arbejdet er lykkedes så godt, skyldes også de fortrinlige personlige egenskaber, hr. Thomsen har. Det ham underordnede personale har han altid forstået at behandle med venlighed og fasthed, så de villigt har ydet det bedste. Og over for selskabets bestyrelse har han stedse vist sig i besiddelse af udmærket evne til samarbejde og forhandling. Det er derfor en glæde at medgive hr. Thomsen vor bedste anbefaling”.

Herefter var han ansat i Videbæk, Faster og Væggergaarde, indtil han fra 1. maj til ansættelsen i Byrsted var bestyrer på mejeriet i St. Restrup, hvor han fik et noget nedslidt mejeri til igen at fungere fuldt ud tilfredsstillende. I en udtalelse fra formanden for St. Restrup Andelsmejeri kan man bl.a. læse: ”Thomsen og hans prægtige hustru, der har et behageligt og vindende væsen og trolig hjalp ham i mejeriet, er et bestyrerpar, som ethvert mejeri altid vil blive tilfredse med. Dermed være de anbefalet på det allerbedste”.

Før mejeriet kunne komme i drift, var der et stort antal aftaler, der skulle indgås. For eksempel skulle det aftales, hvor mejerivognene kunne køre, når de skulle over privat grund, og hvor de måtte køre ud over marker med slæder, hvis der var for tykt snelag til at vognene kunne komme frem. Der skulle også bestemmes afregningsmetode, salg af affald, afholdes licitation over mælkekørsel, salgspriser af smør og piskefløde til medlemmer og til ikke-medlemmer. Endelig blev det besluttet at andelshavere, der før havde leveret til Øster Hornum Andelsmejeri, fortsat kunne anvende deres gamle transportspande. I næsten sidste øjeblik inden mejeriets åbning blev det besluttet, at der skulle installeres telefon på mejeriet, og at der skulle opføres en midlertidig stald.

Mælkevogn med transportspande 1929, her Thomas Jensen fra Aarestrup

En vigtig ting for alle mejerier var at fastsætte regler for mælkekuskene. Der skulle hos andelshaverne hentes mælk hver dag året rundt og skummetmælk returneres. Samtidig skulle kuskene stå for levering af smør og fløde til andelshaverne og medtage kontrabøger og afregninger. Hvis der skete uheld med mælk under transporten, var kuskene økonomisk ansvarlige. Yderligere skulle de være behjælpelige med udvejning på mejeriet. Vognene og slæderne, der alle ejedes

af mejeriet, skulle holdes i orden. Slæderne skulle bringes under tag på mejeriet om sommeren. For at være på den sikre side hed det i § 3: ”Kusken må underkaste sig de regler, som mejeristen og bestyrelsen giver for overholdelse af orden i og uden for mejeriet”. Hvis reglerne ikke blev overholdt, vankede der bøder. Om afregning med kuskene hed det i § 5: ”Betalning for kørsel foregår månedsvis, dog skal der stadig henstå en måneds kørselspenge som sikkerhed for, at kuskene opfylder deres forpligtelse over for mejeriet”. Der var således ingen tvivl mulig om, hvem der bestemte.

Der blev afholdt licitation for hver af de seks ruter, der havde benævnelserne: Kalstrup-, Søndre Østermark-, Nordre Østermark-, Østergård-, Pandum- og Vestermarkturen. Der afregnedes pr. år 365 kr. for Kalstrup-turen og 840 kr. for Nordre Østermark-turen. De øvrige lå her imellem.

Indvielsesfesten blev fastsat til 15. november 1926 og blev afholdt i Byrsted Forsamlingshus. I den festlige anledning havde ”Per og Stine” forfattet en sang, der gik på melodien ”Den gang jeg drog af sted”. Første vers lød:

*I dag vi er til fest for Byrsted Mejeri, ja, for Byrsted Mejeri!
Vi har det i vor by, og det er ganske ny.
Ja vokset op i sommeren med fart det stak mod sky,
og det er netop derfor, vi samlet er i dag,*

*at ære vore mænd'er som tog de værste tag.
Ja, styrelsen skal ha' den største tak i dag.
Hurra, Hurra, Hurra!*

De næste vers handlede om de håndværkere "Jensen'er, Kristensen, Hansen, Graf og Hejlesen", der havde stået for opførelsen af mejeriet og et vers om de forhåbninger, man havde til mejeribestyrer Thomsen, der "fløden skumme kan, og det kan ikke nytte, at vi får en dumrian". Sidste vers lød:

*Det tog vel tyve år, og næsten hver en vår, ja, vel næsten hver en vår,
man talte mejeri, men nu er det forbi,
for nu har vi i byen vores eget mejeri.
Gid det må længe virke til gavn for alle vi,
der har det i vor midte og skal ha' smør derfra,
og derfor skal det ha' det kraftigste hurra!
Hurra, Hurra, Hurra!*

Byrsted Andelsmejeri i forgrunden. Ser man meget nøje efter, kan man se kartoffelkogeriet i gården bag mejeriet. Bagerst i billedet ses forsamlingshuset, hvor mange generalforsamlinger og fester blev afholdt, foto 1959, Kgl. Bibliotek.

I den følgende tid kom mejeriet ind i en rolig gænge med en årlig mælkekemængde på omkring 1,2 millioner kilo. Dog var der en tvist med en leverandør og en sag om skel til naboejendommen. Der blev opført et baghus til en pris af i alt 455 kroner, indkøbt fire slæder, malerarbejdet blev færdiggjort, mejeriet blev kalket, og der fastsattes løn til kasserer.

Sluttelig blev der endeligt afregnet for mellemværendet med Øster Hornum Andelsmejeri efter udskillelsen fra dette. Herfra modtog Byrsted Andelsmejeri 300 kroner.

En have med stakit omkring skulle der også anlægges, og en flagstang blev rejst. I den første tid havde re-

visorerne arbejdet gratis, fra sommeren 1928 blev de aflønnet med 30 kroner årligt og kasserens løn steg fra 60 til 100 kroner årligt. Med andre ord normal drift af et nystartet mejeri.

I de følgende år fortsattes i samme fredelige spor. Vogne udskiftedes, der købtes tørv, mælke-turene udliciteredes, ruter justeredes efter behov. Ny teknik kom på tale, idet der i 1930 var forslag om at indlægge elektricitet til belysning i mejeriet til en pris af 1175 kroner med udgifter på cirka 90 kroner årligt, hvor bestyrer Thomsen tilbød at betale hvad der oversteg 60 kroner. Forslaget blev afvist på generalforsamlingen med 30 stemmer mod 15. Forslaget kom op på generalforsamlingen i 1931, hvor det også blev afvist.

Hvad der lå bag vides ikke, men i 1931 bevilgedes Thomsen en form for lønstigning. Måske havde han slået sig i tøjret over manglende opbakning, og bestyrelsen havde for at holde på ham valgt at kompensere med bedre lønforhold. Sikkert er det, at Thomsen i perioden før havde søgt, men dog ikke fået, ansættelse på tre andre og større mejerier. Samme år kunne det

mærkes, at den tilstundende økonomiske krise også var nået til Byrsted, idet formanden på generalforsamlingen omtalte ”de dårlige udsigter for smørproduktionen”, selvom smørrets kvalitet i det forløbne år havde været god. Et forslag om at brolægge pladsen foran mejeriet til en pris af 2.500 kroner blev af generalforsamlingen ”udsat til bedre tider”. Dog bevilgedes et par læs skærver til at lægge på pladsen. På en ekstraordinær generalforsamling 15. oktober 1931 kom forslaget om indlæggelse af elektricitet endnu en gang på dagsordenen – og denne gang vedtaget med 13 stemmer for og 10 imod. Nu gik det tjept! Der blev for en pris af 750 kroner installeret 31 lampesteder, hvilket var klaret, så lyset kunne tændes 1. november! Et forslag om at syrne returmælken til andelshaverne faldt samtidig.

Smeden holdt til lige over for mejeriet, hvilket var meget praktisk, når en mælkevogn trængte til en reparation eller en hest skulle skoos

I baggrunden anedes herefter til udgangen af 1930'erne konstant krisen i landbruget. De skarpeste kritikere af Stauning-regeringens landbrugspolitik var i 1930 under ledelse af Knud Bach gået sammen i Landbrugernes Sammenslutning, i daglig tale LS. En henvendelse fra LS om at gå med i en fælles udtalelse om ”at lade valutaen tilbageholde i England” blev i januar 1932 henlagt. Ved samme lejlighed blev et forslag stillet af proprietær Splid om at tegne garantikapital til en valutabank afvist med et kne-

bent flertal. Allerede i juli samme år kom forslaget om samarbejde med LS om valutaspørgsmålet op igen, men blev ”henlagt indtil videre”.

På generalforsamlingen 25. januar 1933 i Byrsted Forsamlingshus hed det indledningsvis: ”Beretning om driften i det forløbne år, hvor der ikke var nogen lyspunkter at nævne”. Også på denne generalforsamling spøjte LS: ”Formanden redegjorde for LS's kødordning, som ellers er velkendt fra aviserne”. Mere jordnært blev det foreslået at foretage fælles muldvarpebekæmpelse, og at spørgsmålet om syrning af returmælken skulle genovervejes. Syrning blev afvist på efterfølgende generalforsamling, hvor der dog blev flertal for en frivillig ordning angående kontrol for kvægtuberkulose. Der var ligeledes flertal for, at bestyrelsen skulle arbejde videre med tanker om fælles muldvarpebekæmpelse. Spørgsmålet om syrning af skummetmælken kom op på to hurtigt indkaldte ekstraordinære generalforsamlinger i februar og marts og blev begge gange nedstemt. Det samme skete på generalforsamlingen i juli.

Tilhængerne af syrning af skummetmælken forholdt sig nu i ro et stykke tid, men i foråret 1935 slog de til igen, og nu var resultatet en halv sejr, således, at der installeredes syrningsanlæg finansieres af de, der ønskede leveret syrnet mælk.

Der blev til stadighed justeret på mælkeruterne, og da der med tiden kom flere og flere leverandører, steg antallet af ruter fra de oprindelige seks til otte i 1935. Ruterne var nu: Kalstrup, Søndre Østermark, Østermark, Harrild, Simsted, Østergård, Pandum og Vestermark. Ved samme lejlighed skulle der anskaffes en ekstra vogn, og det blev en såkaldt ”bilmælkevogn”, der indkøbtes. En bilmælkevogn var betegnelsen for et hestetrasket køretøj, der var bygget op over chassiset fra en kasseret bil. Godt nok var sådanne vogne tungere, men kørte på gummi-hjul i stedet for de gammeldags jernbeslåede træhjul.

Nu dukkede LS igen op i og med at LS's erhvervsudvalg havde udsendt to spørgsmål til samtlige mejerier, her citeret fra Byrsted Mejeris beslutningsprotokol fra generalforsamlingen 12. september 1935: "1. spørgsmål: Giver mejeriets andelshavere tilslutning til kravet om økonomisk ligeret med andre erhverv, derigennem, at landbruget opnår mindst produktionsprisen for alle de produkter, som har afgørende betydning for samfundets økonomi. Dertil stemte 26 ja og 6 sedler blanke. 2. spørgsmål: Vil andelshaverne, hvis lovgivningsmagten vægrer sig ved at efterkomme dette rimelige krav, medvirke til de til kravets opfyldelse nødvendige foranstaltninger. Dertil stemte 26 ja og 6 sedler blanke. Derefter vedtoges at sende erhvervsudvalgets pjece ud til alle andelshavere". Dette skete tre måneder efter "Bondetoget til kongen", hvor 40-50.000 landbrugere fra hele landet samledes på Amalienborg Slotsplads og en protestskrivelse mod politikernes manglende hjælp til landbruget blev af en delegation under anførsel af Knud Bach afleveret til kongen, Christian X. Kongen havde lært lektien fra påskekrisen i 1920 og skulle ikke nyde noget af på egen hånd at udtale sig eller handle, så klogelig havde han adviseret statsminister Thorvald Stauning om at være til stede. Stauning afviste at tage stilling på stedet til indholdet af protestskrivelsen, der gik på et krav om garanterede priser på landbrugsvarer. Dog lovede han at ville tage emnet op på et ministermøde senere på dagen. Noget slukørede forlod delegationen Amalienborg. Senere på dagen blev der afholdt et stort møde på Københavns Stadion for bondetogets deltagere. Her tordnede en række talere mod regeringen og hele "systemet", som man på den tid i visse kredse kaldte det parlamentariske system. Om nogen af Byrsted Andelsmejeris medlemmer deltog i dette vides ikke.

Ikke alt drejede sig om økonomi, landbrugspolitik eller praktiske foranstaltninger. Tiden nærmede sig for mejeriets tiårs jubilæum. Det blev man enige om at fejre, og det viste sig, at Byrsted Æglægningsforening, mod at bidrage med en tredjedel af udgifterne, gerne ville være med til at afholde en fælles fest med kaffebord. Om det var ved samme lejlighed "Tuberkulosefilmen" blev vist, er ikke helt klart – den blev i hvert fald vist omkring denne tid.

Det var almindeligt, at der kom andragender om tilskud til det ene og det andet. De fleste ønsker blev afslået. En forespørgsel om tilskud til Grænseforeningen og Grundtvigskirken blev i 1937 også afslået. At der ifølge overenskomsten med Bestyrernes Pensionsordning skulle betales 300 kroner årligt toges til efterretning. Derimod ville bestyrelsen se tiden lidt an hvad angik overenskomst med undermejeristerne, idet udgiften, hvis overenskomst indgås, ville stige med 350 kroner årligt pr. ansat. Begge forslag blev dog afvist ved den efterfølgende generalforsamling. Beslutningen kom under pres fra Fællesorganisationen, og det blev vedtaget at hæve lønnen til undermejeristen som aftalt i gældende overenskomst. Dog ville man ikke tegne formel overenskomst med undermejeristernes fagforening. Senere på året valgte bestyrelsen at melde mejeriet ud af Mejeriernes Arbejdsgiverforening.

I efteråret 1938 udbrød der mund- og klovsyge hos nogle af andelshaverne. I første omgang modtog man på mejeriet ikke mælk fra de ramte, men efter en tid blev ordningen, at man modtog mælken fra de ramte gårde sidst. For at sikre sig blev transportspandene fra disse gårde skoldet og mælkekuskenes forklæder fik samme omgang. Den sag tog Inga Thomsen, mejeribestyrer Thomsens kone, sig af for to kroner pr. dag.

Udbruddet af verdenskrigen i september 1939 satte sig straks spor i mejeriets drift. Prisen for kul ville stige med 25 til 35 kroner pr. ton. Man havde forhørt sig om muligheden for at købe træ til at fyre med under kedlen, men træ var ikke til at opdrive. Der blev bestilt 200 rummeter brænde til levering, når det var muligt. Tørv indgik som sædvanligt i sortimentet af brændsel, nu dog i større mængder. Det var i den sammenhæng heldigt, at man kort forinden havde fået foretaget en ommuring af kedlen, hvilket havde reduceret brændselsforbruget med tyve procent. I øvrigt blev flere maskiner nu drevet af elkraft. Dyrtiden fik kuskene til, på grund af stigende priser for hestefoder, at forlange og få et dyrtidstillæg på 60 kroner pr. rute. I foråret

Tørvegravningsredskaber

1940 blev man klar over, at der skulle sættes på tørv og brænde til fyring under dampkedlen, så man ville opføre et 180 kvadratmeter skur som lagerplads til de ikke mindre end 500 rummeter brænde og en halv million tørv, som man ville indhente tilbud på. Det skal bemærkes, at man før i tiden havde købt mellem 15.000 og 20.000 tørv pr. år. Resten af forbruget havde

været kul. Der blev ændret på risten i fyret for bedre at klare fyringen med tørv og træ. Det hjalp, men omkostningerne til at holde fyr under kedlen voksede betragteligt.

Som andre oplandsmejerier fik også Byrsted Andelsmejeri på denne tid en opfordring til at sælge sødmælk til Aalborg Mælkeforsyning. Det blev foreløbigt til 300 kg dagligt på den betingelse, at Mælkeforsyningen selv afhentede mælken.

De fleste andelsmejeriers økonomi blev baseret på finansiering i tiårsperioder. Byrsted Andelsmejeri var grundlagt i 1926, og i modsætning til andre mejerier havde man ved oprettelsen besluttet, at første driftsperiode skulle være på 15 år. Der var mange formaliteter, der skulle klares, når en tiårig driftsperiode var slut, og en ny skulle begynde. Lovene skulle til grundigt eftersyn, og hele økonomien tages op til fornyet overvejelse og reorganisering.

Mejeriets bestyrelse gik i foråret 1941 i gang med grundigt at gennemtænke mejeriets love og økonomi. Læser man alle bestyrelsens og dermed generalforsamlingernes, beslutninger i den anledning igennem, konstateres, at alt stort set skulle blive ved det gamle. Andelshaverne fortsatte i den ny driftsperiode, mælkeruterne var stort set uforandrede, og lovene ændredes mere i form end i indhold, og det blev besluttet, at den ny periode skulle være på ti år. Økonomisk klarede man overgangen ved at optage et lån på 50.000 kroner til udbetaling af andelene til andelshaverne fra første driftsperiode. En del gårdmænd fra Simested og Klæstrup anmodede om optagelse, men betingede sig, at de ikke kom til at svare for hele lånet på 50.000 kroner. En efterfølgende generalforsamling afviste anmodningen. Efterfølgende forhandlinger fik dog til resultat, at syv ny andelshavere fra Simested indtrådte og kun skulle være med til at afdrage på en del af det optagne lån. For at markere afslutningen af første driftsperiode afholdtes en festlig sammenkomst i forsamlingshuset.

I foråret 1942 viste det sig umuligt at fremskaffe den nødvendige mængde tørv, så tanken faldt på til dels at gå over til at drive centrifugen, kærnen og andre maskiner ved elektrisk kraft, hvilket andre mejerier også gjorde på den tid, fx Øster Hornum året før og Suldrup året efter. Installationen og indkøb af motorer kom til at beløbe sig til 3.100 kroner, og man forventede derved en reduktion af brændselsforbruget på 25 %. En del af investeringen, nemlig 941 kroner, fik man refunderet fra staten. Samtidig købte man 600.000 tørv til 4,50 krone pr. 1000 plus omkostninger til kørsel. Tørvefyring gav store mængder aske, som man skulle af med, men det var ikke det store problem, for asken kunne bruges som gødning på marker. Mejeriet havde haft problem med vandboringen, men efter at brønd og pumpe var blevet renoveret, havde man masser af vand, så skolen og enkelte andre nu kunne forsynes her fra.

Kuskene på mælkeruterne havde nøje regler for turenes forløb, og at mælken skulle afhentes på gårdene. Hvis gårdene lå meget ubekvem for ruterne, var ordningen, at ejerne selv skulle transportere mælken til et angivet sted, hvorfra mælken blev afhentet af kusen. For dette ekstraarbejde ydedes "bærepeng". En gårdejer indsendte i 1944 et "andragende om at få mælken

taget ved ejendommen i lighed med andre andelshavere. Da han havde bedt om at få det forelagt generalforsamlingen, bliver det også sat på dagsordenen, men bestyrelsen vil anbefale at nægte andragendet med den begrundelse, at han i forvejen får bærepeng, 20 øre pr. 100 pund og desuden fået det tilsagn at måtte gå ud af mejeriet når som helst det måtte passe ham". Generalforsamlingen stemte andragendet ned, så ikke mere vrøvl med ham! Samtidig blev det vedtaget at fluebekæmpelse på de enkelte gårde skulle foregå i fælles regi gennem mejeriet.

Ved krigens afslutning kom der igen gang i at yde tilskud til forskellige formål. Der blev tegnet fem fadderskaber á 35 kroner til Norgeshjælpen, ydet 20 kroner til "Fædrelandets Vel", et beløb til Dansk Blindesamfund samt 25 kroner til Røde Kors. Samtidig fik man endelig en ordning med spildevandet fra mejeriet, der hidtil over strækninger var ledt bort af en, i hvert fald om sommeren, ildelugtende grøft. Nu fik man i samarbejde med et par andre lodsejere rørlagt afledningen ned til mergelgraven sydvest for byen. Herfra løb det videre i en grøft for at ende i Binderup Å.

Inga og Hans Christian Thomsen med model af mejeriet og præmier for godt smør

Det havde tidligere været svært for mejeristernes fagforening at opnå overenskomst. Nu her efter krigen så det ud til, at det var en selvfølge, at der tegnedes overenskomst, og at denne fulgtes med en ugeløn på mellem 93 og 100 kroner alt efter kvalifikation, 48 timers arbejdsuge fordelt på 6 dage foruden 14 dages sommerferie. Som konsekvens af dette besluttede bestyrelsen: "I anledning af den nye overenskomst med mejeristerne, hvorefter de skal have 1 ugentlig fridag plus 12 dages ferie, enedes man om under forhandling med mejeribestyreren, at han på

påtager sig dette. Udgiften ved denne ordning i tiden 1. juli 1946 til 1. juli 1947 for et vederlag af 1.500 kroner plus hans normale forbrug af fløde". Det var mejeribestyreren, der aflønnede personalet.

Til og med 1947 havde man solgt vullen, kaldet "affald", på auktion til seks til otte andelshavere, der anvendte det som grisefoder. Herefter fandt man ud af, at vullen kunne sælges til anden side og økonomisk mere fordelagtigt sælges til og bruges i fødevareindustrien.

Brændsel var fortsat et problem. De udenlandske leverancer af kul var ikke tilstrækkelige og tørvene trøste at have med at gøre. Derfor kom tanken om at gå over til oliefyring op i december 1946. Hurtigt blev det besluttet at købe et oliefyrians anlæg til 2.600 kroner og at indgå kontrakt om levering af olie fra Det forenede Oliekompagni i en tiårig periode. Samtidig blev der indgået kontrakt om køb af brunkul til et års forbrug og køb af 500.000 tørv. Hvordan olie, brunkul og tørv har fungeret sammen i praksis er uklart. En konsulent blev hyret for at komme med forslag til en ordning af det samlede energiforbrug. Hans forslag, der ville reducere de årlige brændselsudgifter med 8.000 kroner, blev lagt i mølpose, da det ville koste 40.000 kroner at realisere.

I 1948 blev der købt en kartoffelkoger, og året efter mente bestyrelsen, at det var på tide at foretage en gennemgribende modernisering af hele mejeriet, så man tog rundt og så på andre

netop moderniserede mejerier. En konsulent vurderede, at ved modernisering kunne der opnås en årlig driftsbesparelse på 10.000 kroner. Forslaget om modernisering blev stemt ned på generalforsamlingen i juni 1949 med 10 stemmer for og 24 imod. Man kunne dog fortsat være enige om fælles bekæmpelse af fluer, kalvekastning, tuberkulose og mund- og klovsyge. Allerede i oktober 1949 var stemningen vendt, så nu måtte bestyrelsen gerne arbejde videre med moderniseringsplaner til en samlet pris af 85.000 kroner. Alt indbefattet tillige med overgang til fuld elektrisk drift. En regnemaskine blev der også råd til.

Der var i de forløbne år leveret mælk til Kaseinfabrikken (Akafa) i Svenstrup. Hvorvidt man var direkte tilknyttet fabrikken er lidt uklart, men i 1951 lyder det: "Indtegningsbevis fra Kaseinfabrikken til den nye Kondenseringsfabrik forelå til underskrift af den samlede bestyrelse. Ved denne forpligtes mejeriet til at betale 500 kroner á konto og derudover 4 kroner pr. 1.000 kg i garanti af den indleverede mælkemængde". Nogle tekniske ændringer i køleanlægget blev foretaget i den anledning, så mælken kunne leveres til Svenstrup i den rette temperatur.

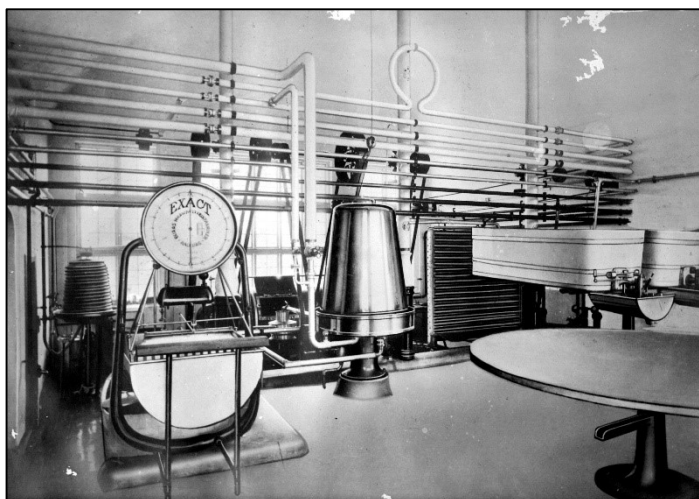
Mejeri og mælkevogne pyntede ved jubilæet 1951

I 1951 havde Andelsselskabet Byrsted Mejeri eksisteret i 25 år. Anden driftsperiode var udløbet, og en ny skulle planlægges. Lovene blev revideret og økonomien trimmet med optagelse af nye lån, der nu i alt var på 160.000 kroner. Der var nu 70 andelshavere.

Som det var tilfældet i 1941 ved mejeriets 15-års jubilæum, ville man også markere 25-års jubilæet. Bestyrelsen vedtog: "I anledning af mejeriets 25 års beståen den 1. november blev man enige om at afholde en fest i forsamlingshuset for andelshavere og mejeriets kunder

samt enkelte særligt indbudte. Man tænker sig at servere kaffe og slutte med en svingom". Få dage efter vedtog bestyrelsen: "Ligeledes vedtages at give præmie til de tre bedst pyntede mælkevogne d. 31. oktober. Bestyrelsen skal fungere som dommere. Man enedes om at indbyde ungdommen til fest den 2. november". På selve jubilæumsdagen var alle flag oppe, og i den tidlige morgen ankom mejeriets nu ni mælkevogne, alle smukt pyntede, hvilket i høj grad var med til at sætte kolorit på dagen. Hans Christian Thomsen og fru Inga kunne ligeledes fejre deres 25 år på mejeriet. 200 deltog i frokosten i forsamlingshuset og 300 til festen om aftenen. Der var gaver, blomster og taler ad libitum.

Der havde i hele mejeriets levetid været udbetalt for mælken til andelshaverne efter et system, der målte mælkens fedtenheder og dens klasse ud fra en række objektive kriterier. I 1954 tog man et skridt til at højne mælkekvaliteten, idet det besluttedes at præmiere andelshavere, der leverede mælk i klasse I hver uge: "Der uddeles diplom til "bedste tredjedel", der udsættes to vandrepokaler, som uddeles til de to bedste. De to bedste får desuden en pengepræmie på kr. 100 hver, de øvrige i bedste tredjedel får kr. 75 i præmie". Præmierne blev overrakt ved en årsfest, hvor der "indbydes andelshaverne med damerne samt de gifte fodermestre, der findes inden for mejerikredsen".

Det ny maskineri på Byrsted Andelsmejeri

I slutningen af 1950'erne fortsatte moderniseringen af mejeriet. Ny kærne blev købt, en regnemaskine der "senere for en pris af yderligere kr. 1.200 kunne bruges til hele leverandørregnskabet" blev anskaffet. Til mælken, der leveredes til Akafa, købtes en tank. Yderligere gik man fra at afregne i pund til at afregne i kilo. Denne omforandring skulle der dog tænkes over, så det varede et par år fra tanke til handling. For at øge antallet af deltagerne i generalforsamlingerne blev der reklameret med, at der ville blive vist familiefilm og serveret kaffe.

I foråret 1961 begyndte de første tegn på omstrukturering af hele mejerisektoren at vise sig, idet bestyrelsen for Øster Hornum Andelsmejeri indbød til møde om en eventuel sammenlægning af mejerierne i Øster Hornum, Nibe og Byrsted. Byrsted Mejeri var efter mødet ikke for nuværende interesserede i at arbejde videre med tanken. Heller ikke en tanke om at modernisere kartoffelkogeanlægget vandt tilslutning. Derimod var der 100 % opbakning, da landbrugsorganisationerne udsendte opfordring til deltagelse i det, der siden blev kaldt "mælkestrejken", foranlediget af sammenbrudte forhandlinger med regeringen om mælkepriserne: "Bestyrelsen går 100 % ind for opfordringen og vedtog at udsende følgende skrivelse til samtlige leverandører 7. maj 1961: **Mandag morgen standser mejeriet for al indlevering af mælk. Vognene kører ikke!**" Det varede kun få dage, inden regeringen kom med et tilbud om tilskud, som ikke kunne afslås, og derfor blev leveringsstandsningen afblæst næsten før den kom i gang.

Det lød ildevarslende, når formanden Jens Holger Pedersen i beretningen på generalforsamlingen i december 1962 bl.a. sagde: "Mælkemængden er gået tilbage med 5.500 kg og der er stigende udgifter, så det muligvis kan være nødvendigt at hæve fradraget med 1 øre, hvis man vil have det samme overskud". Mejeribestyrer Thomsen fulgte op i sin regnskabsaflæggelse: "Det er stigning på næsten alle udgiftsposter, mindre mælk, lave smørpriser og 10.000 kroner mere udbetalt i andele end sædvanligt". Året efter blev det vedtaget at nedlægge osteproduktionen og i stedet sælge fløden til Akafa, hvilket ville medføre en besparelse på 20.000 kroner årligt. I 1965 indgik i kontrakterne om mælkeruterne, at der toges det forbehold, at mejeriet muligvis ville blive nedlagt eller der blev tale om kørsel med tankvogn inden kontraktens udløb. Samtidig kom der opsigelser med to års varsel fra en mindre gruppe andelshavere. Trods tilbagegangen blev det med massivt flertal afvist at gå nærmere ind i Nibegruppens planer om sammenlægninger af gruppens tolv mejerier.

Selv om det så sort ud for Byrsted Andelsmejeri, valgte man at fejre mejeriets 40 års beståen og H. C. Thomsens samtidige tiltrædelse med den 1. november 1966 at afholde fælles kaffebord, hvortil andelshavere og kunder med damer blev indbudt. Underholdningen stod mejeribestyrer Kristensen fra Klejtrup for.

I marts 1967 var bestyrelsen kommet så langt i overvejelserne om den fremtidige mejeridrift, at man ville tale med bestyrelsen for Øster Hornum Andelsmejeri om en eventuel fusion mellem de to mejerier. Forhandlingerne gik nemt, idet der blev enighed om i det fælles selskab at

Danske mejerifolk foran Parlamentet i London den 9. maj 1962. Hædrede for produktion af godt smør med en uges ophold i London. Fra Byrsted Mejeri deltog mejeribestyrer Hans Christian Thomsen (iført grå jakke og mørkt slips, under 3. søjle fra venstre) og lige bag ham til højre ses formanden for mejeriets bestyrelse Jens Holger Pedersen

anvende Øster Hornums vedtægter med visse mindre ændringer. Endvidere blev man enige om, at Øster Hornum overtog aktiver og passiver. På den efterfølgende generalforsamling i maj stemte 35 for sammenlægningen, mens 9 stemte imod. Dermed faldt forslaget, da der ifølge lovene skulle være 75 % for en nedlæggelse – afstemningsresultatet var kun 66 %! En ekstraordinær generalforsamling i juni resulterede i 30 for sammenlægning og 19 imod. Forslaget var dermed igen nedstemt jf. lovene. Sidst i juni blev endnu en ekstraordinær generalforsamling afholdt. Her mødte 55 ud af de 70 andelshavere op. For forslaget om sammenlægning stemte 42 og 10 stemte imod og 3 blanke.

Forslaget var hermed vedtaget, idet nu den magiske grænse på 75 % ja-stemmer var nået. Som konsekvens af beslutningen blev mejeribestyrer H. C. Thomsen opsagt til fratrædelse omkring 3. november 1967 efter 42 års ansættelse.

En stor gruppe på 48 andelshavere ville ikke være med i Øster Hornum Andelsmejeri og meldte sig ud, hvad de ifølge lovene havde ret til. Det forhindrede dog ikke den planlagte fusion, idet der også i Øster Hornum var stor tilslutning. 6. september mødtes de to mejeriers bestyrelser på Hotel Fønix i Nibe til den højtidelige underskrivelse af sammenslutningspapirerne. Herefter forestod kun de praktiske spørgsmål om kørsel på mælkeruterne, der nu blev reduceret til et antal af tre, kørt af tankvogne. Mejeriets drift stoppede 2. november 1967. Det sidste års produktion havde været på tre millioner kilo mælk. I løbet af foråret 1968 blev alle økonomiske mellemværende afklaret, og Øster Hornum Andelsmejeri overtog alt hvad angik økonomi og administration. En stor del af maskineriet, bl.a. den kun tre år gamle smørkærne, centrifugen, motorer og andet, blev solgt til et mejeri i Columbia.

Således vedtaget på Øster Hornum Andelsmejeri's generalforsamling, den 31. Juli 1967..... og på Byrsted Andelsmejeri's generalforsamling, den 30. Juni 1967

I bestyrelsen for:

Øster Hornum Andelsmejeri	Byrsted Andelsmejeri
<i>Niels Jensen</i>	<i>Jens H. Pedersen</i>
<i>Jens Hansen</i>	<i>Ligfred Lunde</i>
<i>Anders Henri</i>	<i>P. Madsen</i>
<i>Waldemar Andersen</i>	<i>Chr. Nielsen</i>
<i>Anders Munk</i>	<i>Per Rasmussen</i>
<i>Hans Thomsen</i>	
<i>Jan Wilsgaard</i>	
<i>Jens Freundt</i>	

Så er det slut – Byrsted Andelsmejeri fusionerer med Øster Hornum Andelsmejeri

Jens Knudsen fra Sørup

Skrevet 2018 af sønnen Niels Kristian Knudsen og hans hustru Aase Krebs Knudsen på baggrund af, hvad de husker Jens fortalte dem. Fortællingen er forkortet og redigeret af Niels Nørgaard Nielsen

Elleve år gammel kørte Jens Knudsen, født 10. juni 1902, sammen med sin mor og far ad hovedvej 13 i retning fra hjemmet, som lå midtvejs mellem Hjedsbæk og Sørup, mod Støvring. Da de nåede ned til vejkrydset i Sørup, hvor vejen til Øster Hornum går hen forbi kirken og skolen, holdt faderen hestene an og sagde til sønnen: ”Sig nu farvel til din mor”. Og moderens afskedsord var: ”Kan du nu være en god dreng, Jens”.

Familien Knudsen ved Helgas konfirmation 1918.

B.f.v.: Frederik, Carl, Adolf, Magnus og Jens

F.f.v.: Marie, Lovise, Kristine, Niels, Ottine, Helga og Nora

Det var sidste gang, han så sin mor. Jens gik til skole, og forældre fortsatte til Støvring. Herfra tog de toget til Aalborg, og turen endte på Aalborg Amtssygehus. Der blev Maren Kirstine opereret for en svulst i maven, men hun overlevede ikke operationen. Hun døde 25. januar 1914, formentlig som følge af bedøvelsen, måske en kloroformforgiftning. Køreturen den morgen og afskeden med moderen var en stor og afgørende begivenhed, som Jens mange gange senere vendte tilbage til, og roligt fortalte om. Men det var ikke det eneste, han berettede. I dag er alle

fortællingerne desværre på afstand og mange glemt, men en del ligger lagret i erindringen, og det er dem, papiret er klar til at modtage.

Maren Kirstine og Niels Chr. Knudsen, Jens' forældre, var blevet gift i 1884 og overtog i 1885 hendes hjem, beliggende nær ved Sekshøjskoven og Kammerherrens Vej, lige op til hovedvej 13 mellem Hjedsbæk og Sørup. Ejendommen ligger nord for hovedvejen, men på østsiden af Flanningen, en dyb dalsænkning, eller Flanningbakken, som henholdsvis terrænfaldet til og terrænstigningen fra dalen almindeligvis blev kaldt.

De unge havde fået valget mellem Maren Kirstines eller Niels Christians hjem. Det sidste lå godt en kilometer nord for hovedvej 13, altså med længere afstand til den bedre vej. Som eneste barn af Kirsten Gregersdatter og Niels Peter Christensen, kaldet Mølle Peter, foretrak Maren Kirstine sit eget barndomshjem, hvilket muligvis skyldtes, at det lå så tæt på hovedvejen. Hvorom alting er, det var her de unge bosatte sig, og som skik ofte var på den tid, blev hendes forældre boende hos dem på aftægt.

Kirsten og Mølle Peter havde begge, før deres ægteskab, tjent på Hjedsbæk Vandmølle, hvortil der vist nok også hørte både en købmandsforretning og et gæstgiveri. Kirsten tjente på stedet i to omgange først fra 1. november 1854 til 1. november 1857, og anden gang fra 6. februar 1858 til 1. maj 1860. Jens huskede dem, og han huskede, at hans bedstefar, Mølle Peter, engang tog ham i forsvar over for en ældre bror, og han huskede sin fars utilfredshed, når bedstefaren kom fuld hjem fra Hjedsbæk, hvilket efter familietraditionen kunne ske fra tid til anden. I dette hjem voksede en stor børneflokk op, tolv i alt, med Jens som den tredje yngste.

Jens Knudsens barndomshjem

Niels Chr. Knudsens forældre hed Bodil Marie og Knud Christensen. De havde, som allerede nævnt, en ejendom, der lå godt en kilometer nordnordøst for Maren Kirstines hjem.

Bodil Marie og Knud Christensen var flyttet til Sørup fra Østhimmerland omkring 1858, og ifølge familietraditionen deltog Knud Christensen i slutningen af 1860'erne i arbejdet med at anlægge Den jyske Længdebane. Det har formodentlig været på strækningen mellem

Skørping og Ellidshøj. Bodil Marie og Knud Christensen ligger begravet på Buderup Kirkegård, men deres navne er anført på en af stenene på familiegravstedet på Sørup Kirkegård.

Kun få historier om familien og det hjem, Maren Kirstine og Niels Chr. Knudsen skabte, dukker frem. For eksempel om Niels Chr., der hver dag til sin "ætte-mejs-melma" tog en snaps, men kun en. Jens fortalte, at han aldrig havde set sin far beruset. Risengrød var den grød, de oftest fik, da faren ikke brød sig om byggrød, som ellers var mere almindeligt på den tid. Den grønne glasflaske, vi har, stammer sandsynligvis fra Jens' hjem, og er købt fyldt med sirup.

Niels Chr. var socialdemokrat, oven i købet Den socialdemokratiske Vælgerforenings første formand i Støvring. På den tid var dette partitilhørsforhold ret usædvanligt på landet. Det fortælles, at visse gårdmænd i Sørup kunne finde på at true deres børn med, at de kunne komme ud til socialisten, hvis de ikke opførte sig ordentligt. Niels Chr. var uddannet kampestensmurer, og ved en gård i Brunholm står endnu ud mod vejen en kampestenslænge, som han har bygget. Efter sit giftermål blev han landmand, passede sin ejendom og opdyrkede et større stykke hede, som strakte sig langs med Sekshøjsskoven ned mod Fløe. Området tilhører i dag gården Hjortholm. Allerede som dreng havde Jens oplevelser, som dels pegede langt tilbage i tiden og dels varslede fremtidige omskiftelser.

Endnu før konfirmationsalderen kørte Jens med studeforspand på sin fars marker. Blandt andet igennem denne erfaring var han direkte og ægte forbundet med enkle og elementære træk ved dansk landbrugskultur, som rækker århundreder tilbage i tiden. En ældre bror fik som den ældste af de to lov til at køre med hesteforspandet.

Som sagt gik Jens i Sørup Skole, og her kom hans børn også til at gå. De to ældste påbegyndte dog deres skolegang i Haverslev. En gang, medens Jens gik i skole, og der var eksamen, kom et luftskib svævende hen over skolen. Dette overraskende syn fik naturen til at gå over optugtelsen hos børn, lærer Dahlgaard og den hele skolekommission. Alle stimlede sammen ude i skolegården og betragtede undrende det mægtige fartøj, som en dag for over hundrede år siden på sin stille glidende flugt svævede ret hen over Sørup Skole. Hermed var teknikkens, automatikkens og de hurtige omskiftelsers århundrede indvarslet i en drengs sind. Men Jens blev hverken slået omkuld af det nye eller bundet af det gamle, skønt han var meget bevidst om sin baggrund og dens betydning. Tværtimod stod han solidt placeret i spændingen mellem de to poler, som henholdsvis studeforspandet og luftskibet står som udtryk for.

Om foråret, efter moderens død, kom Jens ud at tjene til 1. maj og frem til 1. november. Årsagen var, at hans ældre bror, Magnus, som stod for tur til at komme hjemmefra, gerne ville

blive hjemme. Jens sagde da, at han godt ville ud at tjene i stedet for Magnus, og sådan blev det. Det var venlige folk, Anna og Kresten Christensen (Kræmer Krestens) i Sørup, han kom til. En søndag, hvor Jens havde været hjemme nogle timer og var kommet tilbage til Kræmer Krestens, overmandede hjemveen ham, og han gik ind på sit værelse og græd. Da kom Kræmer Krestens kone ind til ham, snakkede med ham, og lovede, ”vi ska nok væ gue vedde”. Og det var de.

Krydset midt i Støvring med kroen til venstre, foto vinteren 1923

En enkelt beretning fra Jens' første plads skal med her: Om sommeren byggede Kræmer Krestens nyt stuehus. I den anledning skulle der hentes mursten ved Støvring Station, hvortil de var blevet fragtet med tog.

En dag skulle Jens køre alene fra stationen og hjem til Kræmer Krestens med et læs mursten på hestevognen. Da han nåede op til vejkrydset ved kroen, måtte han stoppe op på grund af trafik på hovedvej 10. Da der atter var fri

bane, og han ville sætte hestene i gang, tog de ikke fat samtidig. Dels var det op ad bakke, dels var det et tungt læs, og han kunne ikke få vognen i gang igen. Som han holdt der ved vejkrydset, kom en tre-fire mænd ud fra kroen, blandt dem smedemester Bundgaard, der havde en smedeforretning ud til hovedvej 13 lidt vest for krydset ved kroen. Da Bundgaard blev klar over situationen, gik han hen til Jens og sagde: ”Må jeg prøve”? Jens sagde naturligvis ”Ja”. Bundgaard fik tømme, talte til hestene, strammede tømme, og hestene trak på samme tid. Vognen kom i gang, og Bundgaard sagde til Jens, idet han rakte ham tømme tilbage: ”Nu skal du bare holde dem i gang”. Jens kom godt hjem til Kræmer Krestens med murstenene, og historien fortæller om en hjælpsom smed, der forstod drengens situation, og som havde et godt kendskab til og et godt tag på heste.

Femten år gammel hjalp Jens sin far med at flytte til Aalborg. I februar 1918 havde faderen afhændet gården, og købt et hus med lejligheder i Aalborg, Badehusvej nummer 10.

Den første Verdenskrig, som først sluttede 11. 11. kl. 11.00 1918, havde blandt andet forårsaget store prisstigninger på mange ting, herunder også på brændsel. Sandsynligvis derfor blev tre læs tørv taget fra i forbindelse med handelen, og de skulle så sammen med bohavet køres med hestevogn de cirka 30 kilometer fra Sørup til Aalborg. En af gangene kørte Jens alene med den tomme vogn fra Aalborg og sydpå. Meningen var, at han skulle møde sin far i Støvring, hvortil faderen ville tage toget. Men et sted syd for Svenstrup blev en af hestene syg, og han måtte søge hjælp på en nærliggende gård. Her blev der taget hånd om hesten. Dyrlægen blev tilkaldt, og der blev telefoneret til stationen i Støvring og lagt besked til faderen. Dyrlægens behandling af hesten hjalp, og efter nogle timer kunne Jens fortsætte mod syd. I mellemtiden havde faderen fået besked og begivet sig på vej til fods mod Svenstrup. De mødtes og fulgtes hjem til gården, som de først nåede frem til efter midnat. Gården ligger der stadig ikke langt fra Sekshøjskoven og Kammerherrens Vej. Dengang en vinkelbygning i læ af træer mod vest, nu fremstår den som en uskøn svinefabrik på en bar mark.

I forbindelse med Støvring socialdemokratiske Vælgerforenings 25-års jubilæum, som blev fejret på Støvring Kro, blev Niels (Chr.) Knudsens navn nævnt i Nordjyllands Socialdemokrat

10. december 1915. Efter Niels Chr. var flyttet til Aalborg, og fik nærmere kendskab til visse arbejderes arbejdsindsats, skiftede han ikke desto mindre efter sigende politisk ståsted.

På grund af hjemmets opløsning tilbragte Jens de næste 2½ år, fra 1. marts 1918, til 1. november 1920, hos sin søster og svoger, Kristine og Thinus Bach, i "Bette" Sønderup. Her havde de en gård, og hænder var der rigeligt brug for. Også Jens' yngste søster, Nora, fulgte med hertil. Jens' anden yngste søster, Helga, kom hen til naboen, Per Chr. Eriksens. Hun gik til præst det år, og hendes konfirmationsfest blev holdt hos dem.

Thinus' far, den gamle Kræn Bach, levede endnu og boede på aftægt hos Kristine og Thinus, da Nora og Jens kom dertil. Som andre gamle mennesker sov han ikke længe. Før andre fik øjne, rumsterede han rundt, kaldte på Thinus og Kristine, og ville gerne have sin morgenkaffe. Skulle han til kirke eller i byen, bad han gerne Kristine: "Hent mæ li min yderkjøvl". Sprogligt klart et levn fra den tid, hvor ikke kun præster, men også andre mænds overtøj lignede og omtaltes som kjole. Jævnfør præstekjolen.

Kræn Bach blev syg og døde, medens Jens var hos Kristine og Thinus. På det tidspunkt, hvor døden indtraf, var Jens oppe på "rånen" (staldloftet) efter hø eller halm. Her var buldermørkt, men pludselig, fortalte han, blev alt klart oplyst et kort øjeblik. Ikke længe efter kom Thinus med meddelelsen om, at hans far, Kræn Bach, var død. Jens var ikke overtroisk, oplevelsen hænger formodentligt sammen med, at han i det næsten totale mørke havde overanstrengt sine øjne.

Hos Kristine og Thinus havde Jens det godt, og efter de to et halvt år i "Bette" Sønderup fulgte nogle år, hvor Jens havde plads på forskellige gårde rundt om på egnen. Et skift fortrød han, nemlig dengang han tog plads hos Mølgårds i Suldrup, fra 1. november 1921, til 1. november 1922. Når man fra byen kører mod Vegger, kan man se gården. Den ligger til højre som en af de sidste, inden markerne ligger udbredt.

Grunden til skiftet var en lille stigning i lønnen i forhold til det, han kunne have fået, hvis han var blevet i den plads, han havde. Til gengæld var forholdene på alle måder ringere, end han var vant til. Maden var ikke noget at skrive hjem om. Jens måtte slå i bordet, for at karlene kunne få eftermiddagskaffe, og husbond forlangte ind imellem urimelige ting, som for eksempel at få smurt vindmotoren efter arbejdstids ophør på et tidspunkt, hvor mørket var faldet på, så da året var omme, sagde Jens farvel og tak. Når det først var efter et år, var årsagen, at man var fæstet for et år af gangen.

Kærvang, ejet af Jens Theodor Jensen-Sønderup

En god plads var hos den digtende bonde Niels Chresten Nielsen, (Kjæragermanden), hvis gård, "Kjæragergaard", lå på det flade land nord for Randers Fjord. Han var søn af tidligere finansudvalgsformand og landbrugsminister, Anders Nielsen, Tapdrup ved Viborg. Her tjente Jens fra 1. november 1923 til 1. november 1924.

Men først og sidst var der to pladser, der fik stor betydning for Jens. Begge ansættelsesforhold var i Knolde, det ene hos Jens Theodor

Jensen-Sønderup på Kærvang, det andet hos Niels Chr. Nielsen (Færk Niels Christian) på Knoldegården, og begge steder tjente han i to omgange: Hos Jens Theodor Jensen-Sønderup fra 1. november 1920 til, 1. november 1921, og senere fra, 1. maj 1926 til 1. juli 1927. Hos Niels Chr. Nielsen tjente han fra 1. november 1922 til 1. november 1923, og senere fra, 1. november 1924 til 1. april 1925.

Jens Theodor Jensen-Sønderup havde overtaget Kærvang efter sine forældre. Hans mor var datter af ovenfor nævnte Anders Nielsen, Tapdrup ved Viborg, og hans far var tidligere folketingsmand og minister, Jens Jensen-Sønderup.

Niels Chr. Nielsens forældre, Gertrud Kirstine og Niels Nielsen Færk kom fra Hjeds. De havde købt Knoldegården i 1861, og var dermed de første i slægten, der ejede den. I begyndelsen af året 1859, altså endnu inden de var flyttet fra Hjeds, hærgede en difteritisepidemi egnen, og inden for en periode på tre uger mistede de fire børn. Den ældste en dreng på 13 år – den yngste en pige på kun fem måneder. Vi ser her et glimt af den tids tilværelsesvilkår. Vilkår, som i vor del af verden vel stort set er glemt i dag. Gertrud Kirstine døde i 1885, og i 1887 overtog Niels Chr. Nielsen Knoldegården efter sin far. Caroline og Niels Chr. Nielsen blev gift i 1889.

Knoldegård 1904. Bagerst fra venstre: Poulina, Gertrud, Line, Niels Christian, Hans. Forrest fra venstre: Anna, Margrethe, Jenny. På vognen Niels

I Knolde mødte Jens Knudsen nogle mennesker og et miljø, som var påvirket af 1800-tallets vækkelser, og det faldt godt i tråd med hans egen holdning og indstilling til mange ting.

I begge hjem på Kærvang og på Knoldegården havde man tidligt i 1860'erne og 1870'erne tilsluttet sig det røre, der på denne egn var en forløber for den egentlige grundtvigske bevægelse, som senere manifesterede sig med dansen af foredragsforening og fri-

menighed og med bygning af forsamlingshus i Trængstrup, friskole i Knolde og frimenighedskirke i Trængstrup. Det var en brydningstid præget af stillingtagen og handling, men noget væsentligt skabes sjældent uden omkostninger. Da den grundtvigske bevægelse i Midthimmerland begyndte at få fodfæste, medførte det en vis splittelse lokalt. Som eksempel kan nævnes, at en far, som måske ikke helt forstod, hvad der rørte sig, advarede sine egne sønner mod at følge "Brams-Jenses" og "de Færk-Knejte" i "deres Lundbyrend.

Der blev her henvist til Jens Jensen-Sønderups hjem, "Brams-Jenses", og til min bedstefars Niels Chr. Nielsens hjem. Han må selv have været en af "de Færk-Knejte", og til den mødevirksomhed, som de og andre fra egnen deltog i på Lundby Højskole. Højskolen lå cirka 10 kilometer øst for Løgstør og cirka 20 kilometer fra Sønderup. Det er værd at bemærke, når man betænker, at de almindeligvis tilbagelagde turen til fods. For en ordens skyld skal det dog tilføjes, at den omtalte far siden skiftede sindelag.

Som allerede antydnet var de to familier i Knolde begge aktive medlemmer i den kreds, der tog initiativ til og fik skabt henholdsvis Sønderup Friskole i Knolde og Trængstrup Frimenighed med frimenighedskirken i Trængstrup. Både skole og kirke kom til at stå som centrale holdpunkter og samlingssteder for mange mennesker på denne egn. De er bemærkelsesværdige

*Trængstrup Frimenigheds-
kirke under opførelse 1920*

udtryk for den folkelige optagethed af såvel åndelige som samfundsmæssige spørgsmål, der manifesterede sig i det midthimmerlandske område i sidste halvdel af 1800-tallet og i første halvdel af 1900-tallet. Der var i virkeligheden tale om et folkeligt engagement, i hvilket begreberne frihed og ansvar var noget afgørende. Afgørende, når det gjaldt spørgsmålet om gudsforhold og kirkeliv, og afgørende, når det gjaldt spørgsmålet om opdragelse og undervisning. I begge forhold fandt man det magtpåliggende, at man fik mulighed for selv at overtage og bære ansvaret frem for at overgive det til staten eller til eksperter og specialister af enhver slags.

Hos Jens Theodor Jensen-Sønderup kørte Jens i første omgang mælketur til Suldrup Mejeri, og i anden omgang var han fodermester. Jens Theodor Jensen-Sønderups forældre, Mariane og Jens Jensen-Sønderup, boede på det tidspunkt i København. Jens Jensen-Sønderup var medlem af Folketinget fra 1896 til 1910 og fra 1911 til 1920 og var i to perio-

oder med korte mellemrum henholdsvis trafikminister fra 1908 til 1909 og indenrigsminister fra 1910 til 1913. Det hændte, de kom på ferie på Kærvang, og et år, medens Jens tjente der, strikkede Jens Theodor Jensen-Sønderups mor Mariane sokker til Jens til jul. Mariane stammede fra Knoldegården, og var altså søster til Niels Chr. Nielsen.

Hos Caroline og Niels Chr. på Knoldegården, hvor Jens var førstekarl, var han engang uheldig. Detaljerne husker vi ikke, måske skulle han vende vognen med hestene forspændt, hvor der var lidt plads, og Niels Chr. foreslog ham en fremgangsmåde. Jens mente noget andet, og fulgte sit eget hoved med det resultat, at stjerten ramte den nye møddingsmur, som slog en dyb revne. Den episode huskede Jens, og skrev sig siden bag øret, at det ofte kan være fornuftigt at lytte til et godt råd.

Da sønnen Gunnar kom hjem efter et højskoleophold på Vrå Højskole, mente Jens, at pladsen som førstekarl tilkom Gunnar. Det havde Caroline og Niels Chr. ikke tænkt på, hvilket de gav udtryk for, men Jens fandt, at det var det bedste. Han søgte derfor og fik plads hos Rasmus S. Andersen på Lyngsøgaard ved Vegger fra 1. april 1925 til 1. november 1925.

Det var på de tider, han tog til bal i Suldrup. Engang, medens han tjente hos Jens Theodor Jensen-Sønderup, fandt en aften et opgør sted på Suldrup Kro. Forvalteren på Torstedlund og en del karle blandt andet derfra gjorde deres entre på kroen, og det gik hårdt for sig. Midt i det hele kom forvalteren Egsdahl og lagde sin hånd på Jens' skulder, mens han til sine slagsbrødre sagde: "Det er min bror, ham må I ikke røre". Og Jens slap uden skrammer. Selv mente han, det skyldtes, at hans søster Kristine på et tidspunkt havde været kæreste med Egsdahl.

En anden gang regnede det så vedholdende, at man fortsatte ballet til den lyse morgen. Jens dansede meget godt. I dag fortaber det sig, hvor han havde lært det. Men sidst på natten måtte Jens bryde op for at komme til Knolde og køre mælketur. Drivvåd kom han hjem blot for at skulle af sted igen. Her hjalp ingen kære mor.

Det år Jens var i Suldrup hos Mølgård, fik en nabokarl ham overtalt til at gå med på jagt. Længe efter dukkede en skrivelse med en stævning fra politiet op i Knolde, hvor Jens nu tjente. Af den fremgik, at han skulle møde i Nibe Ret. Ifølge stævningen blev han anklaget for

jagt uden jagttegn og våbenbesiddelse uden tilladelse. En dag, kort før han skulle møde i Nibe, havde de tærsket korn på Knoldegården, og da de stoppede for at påbegynde fodring og malkning, lagde Jens sin kniv i jakkelommen. Den havde han brugt til at skære bindegarnet, der var bundet om negene, over med. Da han kort efter tog jakken af og slog den hårdt mod sit lår for at slå støvet af den, borede knivsbladet sig dybt ind i låret. Det var ikke alvorligt, men såret var dog så dybt, at han ikke kunne cykle til Nibe for at give møde i retten til den tid, han var tilsagt. Jens lånte derfor telefonen på Knoldegården, ringede til Nibe, og en samtale med dommeren mundedede, så vidt vi husker, ud i en påtale eller advarsel. Afslutningsvis spurgte Jens om, hvem der havde angivet ham. Dommeren svarede med følgende spørgsmål: "Hvorfor det, vil De hævne Dem"? Hertil svarede Jens stilfærdigt: "Nej – nej". Et klart svar fik han aldrig, men selv var han ikke meget i tvivl om, at det var Mølgård, der havde angivet ham.

Helt i tråd med tiden og de ting han mødte i Knolde, tog han fra 3. november 1925 til 31. marts 1926 som elev på Ry Højskole ved Silkeborg. Her var på det tidspunkt Rasmus Bording forstander og blandt andre Johannes Therkelsen lærer. Jens satte pris på dem begge, og nævnte fra tid til anden deres navne. I det hele taget blev tiden som højskoleelev en oplevelse, han bar med sig, og som var med til at forme ham. Efter opholdet havde en del fra hans årsgang en vandrebog, som i mange år cirkulerede rundt blandt dem, og hvori de fortalte om løst og fast.

August måned i 1926 tilbragte han på et "Rygbehandlingscenter" i Hald ved Viborg. Som dreng hos Kræmer Kresten var vægten af et læs kartofler, de forsøgte at vælte ned i en kule, faldet tilbage på hans ryg, da Kresten opgav forsøget og flyttede sig uden at varsko drengen. Det gav et knæk i ryggen, og han mente, det var årsagen til, at han senere kom til at døje med rygproblemer. I Hald var der specialister på området, og deres behandling hjalp, så han ikke senere havde problemer med ryggen.

Familien Nielsen, Knoldegård.

B.f.v.: Niels Chr., Gunnar, Hans, Per (Plejesøn), Margrethe.

M.f.v.: Jenny, Caroline m. Ingeborg, Gertrud.

F.f.v.: Nicolaj, Anna.

På Knoldegården skulle datteren, Jenny Margrethe Nielsen (født 21. januar 1902), komme hjem fra Sjælland, hvor hun havde haft plads i Stenløse. Hun kom, og Jens beskrev det med få ord, men det var også nok. Så var der noget med bal i Sønderup og en forlænget tur hjem. Og hvorefter alting er: Den 21. juli 1927 blev de gift. Først viet hos sognefogeden, senere velsignet i Trængstrup Frimenighedskirke. Her hørte Jennys familie, som tidligere nævnt, til.

Syv år tidligere i dagene før kirken skulle indvies, 28. november 1920, havde Jens gået og hjulpet til med arbejdet med at anlægge kirkegården og gøre området ved kirken i stand. Han tjente på det tidspunkt på Kærvang.

Hvordan det siden gik for Jenny og Jens kan læses i Hanen i en kommende udgave.

Veggerby Fællesmekanisering

Skrevet af Niels Nørgaard Nielsen på baggrund af Arkivets arkivalier om foreningen og med sagkyndig vejledning og indspark af Leo Nøhr, tidligere medlem af foreningen

Helt tilbage i midten af bondestenalderen har mennesker, foruden egen muskelkraft, brugt forskellige dyr som trækraft for markredskaber i første omgang arden, der siden udviklede sig til en plov, der kunne vende jorden, og ikke kun som arden rode op i jorden og lave riller. De første trækdyr, der her i landet har været anvendt har været okser, og siden kom hesten til.

Det var først i slutningen af 1800-tallet, at de første dampdrevne traktorer dukkede op i først og fremmest USA og siden fik en vis udbredelse som trækraft på de allerstørste herregårde her i Danmark.

Amerikansk traktor af mærket "Mogul". Den kunne bruges til såvel markarbejde som til ved remtræk at trække fx et tærskværk. Traktoren står på Gl. Estrup

Traktor fra herregården Torstedlund

Op mod 1. verdenskrig dukkede der også traktorer med fx glødehovedmotorer op på disse gårde, men langt størstedelen af landbruget klarede sig med heste, suppleret med stude til at trække plov, harve, høstmaskiner, såmaskiner og hvad der ellers har været brugt i markarbejdet. Disse traktorer blev også brugt til, i lighed med damptraktorerne, via et system af remtræk, at trække først og fremmest tærskmaskiner.

I mellemkrigstiden tog mekaniseringen af landbruget et opsving, og det blev mere almindeligt med traktorer på herregårdene, og i nogen grad på større landbrug, til at trække redskaber såsom plove og høstmaskiner; i første omgang selvaflæggere, siden den meget udbredte selvbinder. Det var først i 1960'erne at selvbinderne blev afløst af mejetærskere i Danmark.

I mellemkrigstiden og den første tid efter 2. verdenskrig var heste dog den dominerende trækraft i dansk landbrug. På mindre landbrug var det den norske hest, der trak læsset. På de store gårde blev

de kraftige belgiske heste populære, hvilket blandt andet kan ses udtrykt i oprettelsen af Øster Hornum Belgieravlforening i 1943. Foreningens eneste aktiv var en avlshingst, som med jævne mellemrum blev udskiftet for at forhindre indavl blandt foreningens medlemmers heste. Foreningen drev sit virke frem til 1976. I de seneste år har de belgiske heste nok været mere til hobbybrug end til seriøst markarbejde.

Niels Bruun Pedersen ved sin far Jens Holger Pedersens grå Ferguson i 1958 på gården Vestergård ved Byrsted.

danske landbrug hurtigt mekaniseret. Jeg var med flere af naboerne ude for at kigge på de brugte traktorer, der ikke alle var lige misbrugte. Nogen af dem så jo Herrens ud, mens motoren og mekanikken var tip-top i orden. Sådan nogen var jeg med naboerne ude for at vurdere for dem, og så købte de sådan en. De kunne sætte sig på nakken af den og trille hjem med den. Derefter skulle de så til syn og dermed indregistreret, når de havde fået dem hjem og fået dem repareret og pudset op. Det hjalp jeg dem med, og så kørte vi dem til syn, hvor de alle sammen gik gennem syn, for jeg havde jo kontrolleret dem på den måde, jeg havde lært i militæret, hvor jeg havde fået mekanikeruddannelse”.

Danhorse traktor med selvbinder 1954. Einer Winther Madsen var den første, som købte traktor i Tøttrup, og mange sagde: Nu går det galt for den unge mand

mejerier, slagterier, andelsfoderstofforeninger, brugsforeninger og andet på striben. Fællesmekaniseringsselskaberne blev foreninger, hvor man i fællesskab købte større maskiner, som efter et på forhånd aftalt system gik på omgang – nogle maskiner med fast fører, fx da mejeritærskerne, højtrykspresserne og marksprøjterne gjorde deres indtog. Fællesmekaniseringerne

Mekaniseringen af også de mindre landbrug tog kraftigt fat efter krigen. Bistået af Marshall-hjælpen skete der en stor import af først og fremmest nye såvel som brugte engelske traktorer i form af fx ”den brette grå” Ferguson. Om denne import fortæller Lars Buus Larsen fra Hæsum: ”Jeg kom til at hjælpe Arfeldt i Aalborg den gang han begyndte at importere brugte Ferguson traktorer fra England. De nye traktorer var der ikke så mange, der havde råd til at købe til at begynde med, men så begyndte han at importere nogen, der havde været brugt i England i et år eller to. Man kunne vel så få en nogenlunde gangbar brugt til omkring 2.500 kr. På den måde blev det

Nogle mindre landbrug satsede på at anskaffe sig maskiner og, foruden til eget brug, at arbejde for andre. Det kunne udvikle sig og danne udgangspunkt for egentlige maskinstationer. Sådan gjorde for eksempel Lars Buus Larsen, Hæsum. Hans lille maskinstation udviklede sig siden til Sørup Maskinstation.

Andre landbrug slog sig sammen og dannede fællesmekaniseringsselskaber. Man kan betragte sådanne som et nyt skud på andelsbevægelsen, samtidig med at stor-driften i andre andelsforetagender få år senere ville nedlægge lokale

startede i 1950'erne og voksede i antal til mange i løbet af 1960'erne. Vi ved, at der her på egen dannedes foreninger i Veggerby, Aarestrup, Holmager – og sikkert mange andre.

Gruppen, der startede Veggerby Fællesmekanisering - af medlemmerne kaldet "Fællesmekanikken"

I Veggerby Sogn tog en gruppe ejere af mindre landbrug initiativ til oprettelse af "Veggerby Fællesmekanisering". Derfor blev der indkaldt til stiftende generalforsamling 3. april 1962, hvor der blev vedtaget et sæt love og aftalt, hvordan de enkelte medlemmers andele skulle tegnes i forhold til deres brugs størrelse og forventet timeforbrug af maskinerne.

Af foreningens vedtægter fremgik det, at foreningens formål var at anskaffe traktorer, redskaber og maskiner for at få udført alt forefaldende landbrugsarbejde på bed-

ste og billigste måde, enten ved ansættelse af maskinførere eller ved at stille maskiner til medlemmernes rådighed, og at foreningen var et fællesskab, hvori medlemmerne over for foreningens kreditorer hæftede solidarisk og indbyrdes i forhold til det areal eller antal timer, der var tegnet indenfor perioden. En periode fastsattes til fem år på samme vis som andelsmejerierne, der dog normalt arbejdede med ti-års perioder. For fællesmekaniseringsforeningernes vedkommende var det nok mere en formalitet end en realitet, for det ser ud til at overgangen fra en periode til den næste nærmest skete umærkeligt.

Som medlemmer kunne optages landbrugere i foreningens "naturlige virkeområde". Foreningen lagde ud med ni medlemmer. Efterhånden kom der flere til, og andre gled af forskellige årsager ud, enten ved salg af ejendommen eller fordi de anså det for mere rentabelt selv at eje maskinerne eller få en maskinstation til at klare arbejdet. Det ser ud til, at antallet af medlemmer aldrig oversteg tolv. For at blive medlem skulle man naturligvis godkendes af de øvrige medlemmer. En ejer af en mindre ejendom havde ikke været medlem og solgte midt i 1960'erne sin ejendom. Den ny ejer søgte om medlemskab, men blev i første omgang afvist, idet den forrige ejer havde været kendt for ikke at være videre omgængelig, og den "egen-skab" hang ved ejendommen i lang tid. Først i 1972 blev den ny ejer medlem, i starten kun af mejetærskeren, men fra 1976 fuldgældigt medlem af det hele.

Foreningen bestod fra starten af ni medlemmer med et samlet antal andele på 176. Antallet af medlemmer voksede, og igennem hele foreningens tid skete der justeringer af antallet af andele, der afspejlede det enkelte medlems forventede brug af de fælles maskiner. Beregningen af andele var et indviklet regnestykke, der ofte kunne få bølgerne til at gå højt. Trods sådanne bølger bemærkes det dog fra medlemmer, at der som en sidegevinst opstod et stærkt socialt fællesskab blandt medlemmerne.

Der blev på det stiftende møde aftalt et arbejdsgrundlag, der blandt andet gjorde det klart, at en valgt driftsleder skulle tilrettelægge arbejdet efter timebetaling, at maskinerne efter brug skulle afleveres til næste bruger i klargjort stand, hvor høj timeprisen skulle være, og hvornår der skulle opkræves medlemsbidrag. Sluttelig blev det vedtaget at købe en grønthøster, to staldgødningsspredere, en énkornsroesåmaskine og en roeoptager. Som lønnet driftsleder

valgte Erling Jensen, som kasserer Troels Haldrup Jensen og Alfred Hansen tilbød at opbevare maskinerne på sin ejendom for 100 kroner for det første år.

I marts 1963 var der blevet nedsat et udvalg til bygning af et maskinhus til Fællesmekaniseringens voksende maskinpark. Der knytter sig en sjov historie til, hvordan det gik til, at det blev besluttet, hvor det fælles maskinhus skulle placeres. Der havde forud for byggeriet været holdt møde for at aftale, hvor huset skulle placeres. Alle var interesseret i, at det blev ved deres ejendom. Placeringen kunne man ikke enes om, men man aftalte hvor stort huset skulle være og hvordan det skulle indrettes. De, som var interesseret, skulle så give tilbud. Den, som gav det billigste tilbud, skulle bygge maskinhuset på sin ejendom. Da tilbuddene skulle åbnes, var alle naturligvis spændte på udfaldet. Børge Henningsen var en meget taktsam mand, hans tilbud lød: "10 kr. under laveste tilbud", så ved hans ejendom, Lyngsøvej 40, blev det fælles maskinhus bygget. Det blev til en pris af 2.000 kroner med afskrivning over 10 år og en årlig leje på 75 kroner.

Foreningens mejetærsker en gang i 1980'erne – kvinden i førerhuset serverer kaffe for køberen

I foråret 1964 udvidede foreningen maskinparken betydeligt, idet der blev købt en mejetærsker og en halmpresser, en investering på 41.000 kroner, som finansieredes ved lån. Endvidere indkøbtes en betonblander til ophæng på traktor og en marksprøjte. Disse køb blev betalt kontant ved at der indbetaltes 10 kroner pr. andel. Det er ikke alle og enhver, der kan køre en mejetærsker, så det blev Ove Hansen og Niels Larsen, der blev oplært i kunsten og kørte den til en timepris på 6,50 kroner.

Senere overtog andre jobbet. Kun enkelte gange var det et problem at engagere en fast kører af mejetærskeren.

For at alle kunne få høstet på nogenlunde ens vilkår, var der særskilt driftsleder for mejetærskeren. Alle vil jo gerne have høstet på det optimale tidspunkt, og som det er udtrykt af et medlem: "Mange landmænd ændrer adfærd i høstens tid, hvis vejret driller. For at tage højde for denne eventuelle ændrede adfærd, var der bestemte regler der gjaldt, og de blev overholdt". Reglen var, at den af medlemmerne, der først havde en kornmark, der var klar til høst, hos det medlem startede en på forhånd aftalt turnus runde. I hver runde kunne man maksimalt få høstet 33% af sit kornareal. Hvis man ønskede at "blive sprunget over", når det blev ens tur, skulle man vente til næste runde. De år hvor der regnede næsten hver dag, kunne der godt være nerver på, men når høsten var overstået, faldt alles nerver til ro.

Driftslederen for hele foreningen var ham (som regel hans kone), man ringede til for at booke den maskine, vogn eller hvad det nu var, man skulle bruge. Det gik forunderlig "smertefrit". Reglerne for vedligehold var sådan, at gik noget i stykker, medens man brugte det, skulle man selv sørge for at få det repareret. 2-3 gange om året samledes medlemmerne i det fælles maskinhus, og hjalp hinanden med en grundig rengøring.

I foråret 1967 gjorde man en slags status. Her fremhævedes, at fællesskabet havde betydet mulighed for kraftigt øget produktion, fx en fordobling af svineproduktionen, en kraftig forøgelse af antal malkekøer og tilsvarende udvidelse og modernisering af stalde og lader. Alt det gjort muligt, idet fællesskabet havde effektiviseret markarbejdet i betydelig grad, hvilket frigjorde arbejdstid og økonomi til andre aspekter af landbruget. Som nævnt før opstod der, udover det arbejdsmæssige, et socialt fællesskab, hvilket blandt andet kom til udtryk i afholdelse af en årlig sommerfest. Disse sommerfester foregik med fælles bustransport, på skift, til et af landsdelens forskellige danse/spisesteder.

Roetoppe tippes i lastvognen til hjemtransport i 1996

Som ved benyttelsen af mejetærskeren i høsttiden, var der faste regler for optagelse af roer om efteråret. Når roesæsonen nærmede sig, samledes de medlemmer, der havde kvæg, og dermed andel i "roesættet" for at klargøre dette. "Roesættet" bestod af en grønthøster, en roeoptager og fire til fem aflæsservogne. Når man så gik i gang, var der på forhånd fastsat en bestemt rækkefølge, fx "Holger, Johs, Børge, Henning, Per, osv.", hos hvem der høstedes roer. Konkret kunne vedtagelsen være, som

her i 1982: "Vi begynder med halvdelen af Børges roer og halvdelen af Pers og en tredjedel af Leos og herefter går vi videre i runden som fastsat".

Medlemmerne mødte personlig med hver sin egen traktor. Roesæsonen startede fx 10. oktober og varede to til tre uger, alt efter hvordan vejret var. Man mødte klokken 9 og sluttede klokken 16. Alle havde fodret før mødetid, og skulle hjem og fodre til aften efter klokken 16. Der hvor arbejdet foregik, var alle seks-syv mand på fuld kost bestående af middagsmad og eftermiddagskaffe.

Igennem hele foreningens levetid blev der med jævne mellemrum købt nye maskiner til erstatning for udslidte eller blot for at udvide kapaciteten med nyere og større. De mindre køb blev finansieret ved indbetaling af fast kronebeløb pr. andel fra de medlemmer, der havde brug for netop denne investering. Når det gjaldt større indkøb, kunne der lånes i "Danske Indkøbsforeninger", der havde til huse på Axelborg i København, hvor også de øvrige landbrugsfaglige organisationer havde til huse. Indkøbsforeningernes formål var at finansiere medlemmernes indkøb af maskiner og redskaber. Indkøbsforeningerne lånte ud til landmænd og virksomheder, der havde sit virke i landdistrikterne. Det var i princippet indkøbsforeningen, der indkøbte den ønskede maskine, og ifølge kontrakten havde foreningen ejendomsretten over den pågældende maskine, indtil sidste afdrag og renter var betalt. Medlemmerne bestemte selv hvilket produkt, de ønskede at indkøbe. Udlånsbetingelserne var, at der udlåntes til mejetærskere, traktorer og alle maskiner, der brugtes i marken, vogne, gyllepumper, fodervogne, foderbokse, højtryksrensere m.m. Der kunne højest udlånes 200.000 kr. til et medlem som fx Veggerby Fællesmekanisering. Til nye maskiner udlåntes op til 85% af købsprisen. Afdragstiden for nye maskiner var op til 8 år. Renten var 3-5%, hvilket var meget lavt i forhold til lån og kassekredit i pengeinstitutter på samme tid. Som oftest havde foreningen samtidig en større eller mindre kassekredit i fx Provinsbanken i Nibe.

Foreningens medlemmer i arbejdstøjet ved mejetærskeren en gang i 1980'erne

Når det var besluttet at købe ny maskine, fx ny mejetærsker, nedsattes et udvalg, der indhentedede tilbud hos lokale maskinforhandlere. Når der var indkommet tilbud på en passende maskine til en favorabel byttepris for den gamle, blev købet godkendt på et fællesmøde. Ofte blev der handlet hos Ejler Pedersen i Nibe eller Peter Holland i Suldrup, men det hændte også at der blev handlet i TERNDRUP eller andre steder, hvis

bedre bud kom derfra. På samme vis var det forskellige værksteder, der stod for reparation og vedligehold af maskinparken.

Foreningen kørte videre gennem 1980'erne og 1990'erne uden de store falbelader. Der blev skiftet maskiner med jævne mellemrum, og procedurerne omkring roehøst og kornhøst gik i den normale gænge. Dog skete det, at man måtte ty til hjælp fra en maskinstation til at klare høsten i meget pressede situationer. Nogle forlod foreningen, mens ny kom til.

Dog fornemmes efter år 2000, at strukturændringerne i landbruget gjorde, at det begyndte at tynde ud i foreningen. Flere forlod foreningen end der blev optaget nye. På møder blev det påtalt, at nogle medlemmer ikke deltog i aktiviteterne, og at andre købte maskiner til eget brug i stedet for at bruge foreningens. Flere og flere maskiner ejedes kun af et par medlemmer, så på den måde blev foreningen mere og mere spaltet op i små interne foreninger. I 2003 var der fx kun fem medlemmer, der skulle have høstet med foreningens mejetærsker. Trods alt fejredes foreningens 40-års jubilæum med en stor fest i Skivum Krat, hvortil også "gamle" medlemmer blev indbudt.

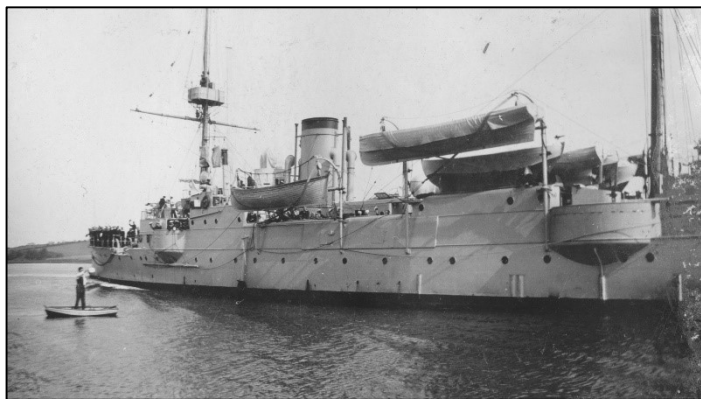
I 2002 blev der gjort en slags status over foreningens virke. Der var nu ni medlemmer. Maskinparken udgjorde 1 mejetærsker, 2 halmpressere, 3 tromler, 1 roeaftager, 1 roeaftopper, 4 vogne, 1 skårlægger, 1 plov, 1 høvender, nogle river og grubbere. Ved den lejlighed fandt man i øvrigt ud af, at idéen om fællesmekaniseringer i sin tid var kommet fra folkesocialisten Aksel Larsen. Den oplysning vidste man ikke rigtig, hvad man skulle stille op med, for "ganske vist er en stor del af landmændene ved Veggerby Venstre-orienterede. Men normalt kun når det gælder det liberale parti, Venstre".

I 2006 beklages det på generalforsamlingen, at festudvalget ikke havde ladet høre fra sig siden jubilæet. På samme generalforsamling ytrede formanden ønske om, at fællesskabet ville fortsætte for fællesskabets skyld. Festudvalget blev dog genvalgt, hvilket også gjaldt for formanden. På generalforsamlingen i 2007 udtalte et medlem, at han håbede foreningen kunne fortsætte, selvom strukturudviklingen tyndede ud i antallet af medlemmer, der nu var nede på et antal af seks. Herefter deltes maskinerne ud til de enkelte medlemmer og hvervet som driftsleder blev nedlagt. To medlemmer meldte sig herefter ud på grund af salg af deres ejendomme. Selv om foreningen ikke blev nedlagt, er der ikke flere indførelser i beslutningsprotokollen. En epoke i egnens landbrug var slut.

Kongeskibet Dannebrog 1920 – og nytten af Arkiv.dk

Skrevet af Niels Nørgaard Nielsen

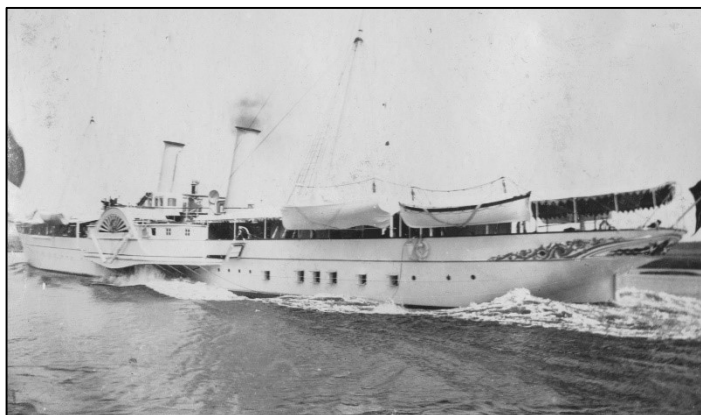
For en del år siden lånte Arkivet et fotoalbum, der indeholdt en lang række fremragende fotos, men ingen oplysninger om, hvad de viste. Det var tydeligt, at mange ikke kunne være fra vores område. På Arkivet valgte vi dog at scanne en del fotos fra albummet og lægge dem på Arkiv.dk i håbet om at nogen kunne genkende personer eller steder. I efteråret 2020 blev vi kontaktet af en pensioneret flådeofficer, der kunne genkende krydseren Hejmdal, og at stedet var Haderslev fjord. Efter en del korrespondance med vedkommende og Historisk Arkiv for Haderslev kommune, kunne nedenstående konkluderes.

Krydseren Hejmdal i Haderslev Fjord

Krydseren Hejmdal blev bygget 1894 og udgik af flåden 1930.

Skibet ledsagede, sammen med krydserne Olfert Fischer og Gejser, kongeskibet Dannebrog fra København d. 9 juli 1920 til festlighederne i forbindelse med Nordslesvigs genforening med kongeriget Danmark. Ombord var Dronning Alexandrine, Kong Christian X og prinserne Frederik og Knud.

Kongeskibet Dannebrog for fuld damp på vej ud ad Haderslev Fjord på vej mod Sønderborg

De to efterfølgende fotos viser "det gamle" kongeskib hjuldamperen Dannebrog, der på dette tidspunkt var hvidmalet, hvilket skibet blev i 1913 fra at have været sortmalet fra bygningen i 1879. Skibet blev i 1932 afløst af det nuværende kongeskib Dannebrog.

De to fotos er taget samme tid og sted som ovenstående, nemlig da kongen sidst på dagen 10. juli forlod Haderslev, efter til hest, ledsaget af prinserne Frederik og Knud, havde redet over den gamle grænse til det nu danske Sønderjylland.

Mange var mødt frem ved fjorden

Herefter sejlede skibene til Sønderborg, hvortil de ankom om morgenen 11. juli.

Fra Sønderborg kørte det kongelige selskab til Dybbøl, hvor den store genforeningsfest fandt sted på Dybbøl Banke, som var stedet for slaget 18. april 1864.

Forening og Arkiv

Medlemskab og medlemsblad:

Nye medlemmer kan tegne sig ved henvendelse til et af bestyrelsesmedlemmerne.

Adresseændring bedes meddelt formanden eller på Arkivets e-mail.

Kontingentet er af generalforsamlingen pt. fastsat til 100 kr. om året.

Vejledning vedrørende betaling vil følge med årets første nummer af medlemsbladet Hanen.

Hanen udkommer forår (februar) og efterår (september).

Alle "Gamle Haner" kan købes i genoptryk for 50 kr. pr. styk.

Arkivets åbningstider:

Mandag kl. 19⁰⁰ – 21³⁰, torsdag kl. 13⁰⁰ – 17⁰⁰. Arkivet holder lukket i skolernes ferier (se www.stoevringlokalarkiv.dk: "Åbningstider"). **Som noget nyt skal besøgende benytte Arkivets egen indgangsdør til højre for skolens indgang.**

Nyhedsbrev:

Er man interesseret i at få besked via e-mails om Arkivets aktiviteter, kan man på websiden tilmelde sig nyhedsbrevet.

Bestyrelse:

Niels Nørgaard Nielsen	(formand og redaktør af Hanen)	21 49 16 38
Per Rolandsen	(næstformand)	51 92 98 36
Leo Nøhr Jespersen	(kasserer)	24 63 24 80
Erling Trads	(sekretær)	23 31 78 22
Britta E. Nielsen		51 30 24 98
John Hardy Nielsen		98 38 14 98
Tom Lassen		23 30 57 57
Lisbeth Abildgård	(suppleant)	98 38 58 11
Kim Notholm-Larsen	(suppleant)	41 66 59 56

Henvendelser:

Henvendelser vedrørende foreningens anliggender, arkivforespørgsler, "Hanen" eller andet kan ske ved henvendelse til et af bestyrelsesmedlemmerne eller pr. mail.

Adresser:

- **Postadresse:** Lokalhistorisk Arkiv, Birkehøjvej 8, Øster Hornum, 9530 Støvring
- **Telefon** – normalt kun i åbningstiden: **99 88 80 08**
- **e-mail adresse:** arkiv@stoevringlokalarkiv.dk
- **Kontonummer:** Reg.nr. 9805, konto nr. 1800001141
- **Hjemmeside:** www.stoevringlokalarkiv.dk (med udvidet adgang for medlemmer)

Niels Nørgaard Nielsen modtager indlæg til Hanen og står for usignede artikler i bladet.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Trykt hos degnografisk ISSN 0905-202X
Hanen online ISSN 2597-0003